

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 5

2026

MUSTAQILLIK DAVRI O‘ZBEK DRAMATURGIYASINING NAZARIY MUAMMOLARI

Vaziraxon Axmedova

Renessans ta’lim universiteti, dotsent (PhD)

Annotatsiya

Mazkur maqolada mustaqillik davri o‘zbek dramaturgiyasidagi asosiy nazariy muammolar tahlil qilingan. So‘nggi yillarda dramatik asarlarda ko‘tarilgan mavzu ko‘lamdorligi, jahon dramaturgiyasidagi rivojlanish, xususan, ingliz, ispan, frantsuz, nemis dramaturgiyasidagi yangilanishlar o‘rganilgan hamda o‘zbek dramaturgiyasiga qiyoslangan.

Kalit so‘zlar: harakat, mimika, dialog, kompozitsiya, drama, dialogik va monologik nutq, hikoya (pritcha), total teatr, epik teatr, plastik teatr, raqs teatri, pafos.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ УЗБЕКСКОЙ ДРАМАТУРГИИ В ПЕРИОД НЕЗАВИСИМОСТИ

Вазираxon Ахмедова

Университет образования «Ренессанс», доцент (PhD)

Аннотация

В данной статье анализируются основные теоретические проблемы узбекской драматургии в период независимости. Изучается и сравнивается с узбекской драматургией широкий спектр тем, поднимаемых в драматических произведениях последних лет, развитие мировой драматургии, в частности, новаторство в английской, испанской, французской и немецкой драматургии.

Ключевые слова: движение, мимика, диалог, композиция, драма, диалогическая и монологическая речь, рассказ (притча), тотальный театр, эпический театр, пластический театр, танцевальный театр, пafос.

THEORETICAL PROBLEMS OF UZBEK DRAMA DURING THE PERIOD OF INDEPENDENCE

Vaziraxon Axmedova

Renaissance Education University, Associate Professor (PhD)

Abstract

This article analyzes the main theoretical issues of Uzbek drama during the independence period. It examines and compares a wide range of themes raised in dramatic works of recent years with Uzbek drama, as well as the development of world drama, particularly innovations in English, Spanish, French, and German drama.

Keywords: movement, facial expressions, dialogue, composition, drama, dialogic and monologue speech, story (parable), total theatre, epic theatre, plastic theatre, dance theatre, pathos.

Inson ma’naviy olamida isyon, tuyg‘ular po‘rtanasi bejiz tug‘ilmaydi. Qachonki o‘zi uchun ardoqli bo‘lgan muqaddas qadriyatlar oyoq osti qilinsa yoxud sabr-toqat va bardoshga yetarlik kuch qolmaganda, odam barchasiga qarshi isyon qiladi. Uyg‘ongan milliy ruh, toptalgan g‘urur kurashchanlik maylini yuzaga keltirib, amaliy harakatlarga chorlaydi. Dramatik asarlarda bunday vaziyat-holat tasviri kuchli dramatism orqali ifodalanadi. Shu bois qahramon va taqdiri azal konflikti asosiga qurilgan dramalar syujetida qahramon taqdiridagi keskin burilish – xatti-harakatning ko‘zlanganiga zid holatga evrilishi (peripetiya) yuzaga chiqadi. Kutilmaganda qayg‘udan shodlikka va aksincha, shodlikdan qayg‘uga o‘tish sodir bo‘lib, syujet voqealari rivoji keskin o‘zgaradi. Drama matnining o‘qishli va teatr tomoshasining qiziqarli bo‘lishi syujet qurilishidagi ana shu o‘ziga xoslikka bog‘liq tarzda namoyon bo‘ladi.

Badiiy tafakkurning realizm bosqichiga o‘tgan sari qahramon taqdiri bilan bog‘liq ijtimoiy-psixologik omillarni ko‘rsatishga e’tibor ortdi. Tasodiflarni hayotiy, real haqiqatga monand tarzda tasvirlashga o‘tildi. Shunga qaramasdan, inson hayoti hamisha tasodiflarga eshdir. Insonning taqdiri azal hukmiga bo‘lgan ishonchi mustahkam ekan, dramatik asarda peripetiyaning syujet strukturasiidagi roli va salmog‘ini butkul inkor etish mumkin emas. Zotan, drama epik asardan farqli o‘laroq, hayotiy vaziyat-holatni (situatsiyani) ko‘rsatishga emas, balki konflikt va harakat negiziga quriladi.

Sho'ro davrida o'zbek nazariyotchi olimlari badiiy adabiyotga ijtimoiy ongning alohida shakli deb qarashdi: "...ijtimoiy borliqning in'ikosi, tarixiy taraqqiyotdagi muayyan bosqichning mahsuli... shu taraqqiyotga muayyan ta'sir o'tkazadigan vosita" [1; 123–124-b.] deb bilishdi. Shubhasiz, bu davrning sinfiylik haqidagi qarashlari sobiq ijtimoiy tuzum inqirozi bilan kun tartibidan tushib qoldi. Biroq drama (harakat orqali ko'rsatiladigan tomosha) obrazli tafakkur mevasi, dramatik asar xarakterlar ruhiyati ifodachisi va uning manbai jonli hayot ekani, badiiy so'z rivoji va poetik hukm chiqarish o'z zamonasi ehtiyojlarini anglagan iste'dod darajasiga bog'liqligi haqidagi nazariy qarashlar hanuz o'z ahamiyatini saqlab kelmoqda. Shuningdek, fan-texnika, kino va sahna san'ati behad taraqqiy qilgan, kinoqissalar matni ommaviy tirajda chop etilayotgan, didlar noziklashgan, kitobxon shaxsi individuallashtirilgan davrda: "...dramatik asarning potensial imkoniyatlari to'la ro'yobga chiqishi uchun u sahna (yoki ekran)da o'ynalishi zarur. Ammo bu hol uning o'qilmasligini yoki o'qishga yaramasligini ko'rsatmaydi... yuqori madaniyatli tomoshabingina teatr sahnasida yoki ekranda ko'rgan asarining adabiy asosi bilan yana tanishuv katta estetik va ma'rifiy ahamiyatga ega ekanini biladi" [1; 160–162-b.], degan nazariy qarash ham bir qadar faollashmoqda.

Ikki jildlik "Adabiyot nazariyasi"ning "Drama" bo'limi muallifi akademik I. Sultonov asarning dialog shaklida yozilishi, parda (akt) va ko'rinishlarga bo'linishi, dramatik vaziyat-holatni (situatsiyani) aks ettirishi kabi belgi-sifatlar epik, lirik va liro-epik turlarga ham xos ekanini dalillaydi. Asar yozilgan paytdayoq dramaturg, teatr va tomoshabin uchligi ta'minlanishi ko'zda tutilishi, sahnaga qo'yilganida jamoa (publika)ni zavqlantirishi va larzaga solishi, bir tomoshabinning o'z sezgilarini o'zgarishiga yuqtirishi (hislar diffuziyasi)ni yuzaga chiqarish orqali umumiy sezim yaratib, ommani muallifning hamfikri va kechinmadoshiga aylantirishini dramatik asarlarning yetakchi alomatlarini hisoblaydi.

Drama eposga xos real hayotning keng ko'lamliligi, ob'ektiv va dramatik manzarasini berish (epizm va dramatism), lirikaga xos tasvir etilayotgan voqea-hodisaga muallif hissiy munosabatining ifodalanishi – lirizm xususiyatlariga ega. V.G. Belinskiy ta'biri bilan aytganda, drama "sub'ektiv asos" – lirik poeziyaga xos monolog va dramatik situatsiyalar orqali badiiylilikni ta'minlash va o'z poetik quvvatini oshirishga qodir sinkretik (yun. synkretismos – birlashtirish, qo'shish), ya'ni, birinchidan, nafaqat dramaga, balki lirika va eposga xos belgi-xususiyatlarni ham o'ziga singdira oluvchi, ikkinchidan, adabiy matn sahnada ijro qilishga mo'ljallangan uchun ijro jarayonida dramaturg, rejissyor, aktyor, musiqachi, grimchi, rassom, chiroq ustasi va boshqalar mehnatini bir-biriga qo'shib, o'zaro birlashtiruvchi janrdir. Muhimi: "Dramatik asarda nimaiki ifoda etilmoqchi bo'lsa, bizning oldimizda harakat etib turgan, ya'ni o'z oldidagi va o'z ichidagi to'siqlar bilan kurashib, ularni yengib yoki ulardan yengilib, iztirob chekayotgan, quvonayotgan, tantana qilayotgan va hokazo inson shaxsi orqaligina ifoda etiladi" [1; 157–158-b.]. I. Sulton fikricha, badiiylilikning lirizm, epizm va o'tkir dramatism unsurlari o'zaro birlashuvi dramatik asarning qudratini behad orttiradi. Dramatik janrlarning o'ziga xosligi quyidagi to'rt unsur orqali namoyon bo'lib, kitobxon (tomoshabin)ni voqealarning jonli guvohiga aylantiradi:

- dramatik turga mansub asar o'zining adabiyotga mansubligini saqlagan holda, sahna va ekranda ikkinchi marta tug'ilishi;
- insonning hayotdan olgan o'z taassurot va saboqlarini boshqalarga ko'rsatmalilik usulida berishi, ya'ni hayotiy tajribani "ko'rsatish orqali" ifoda etishi (raqs, pantomima, qo'g'irchoq o'yini va h.k.);
- dramatik asarda so'z, lirika va eposdan farqli o'laroq, aytilgan bo'lishdan tashqari, tomoshabinga to'la-to'kis yetishi;
- dramatik asarning bosh qahramoni voqea ham emas, muallif ham emas, balki shaxs ekanligi.

Adabiyotshunos olim U. Jo'raqulov janr genezisi va madaniy-tarixiy omillarini adabiy-tarixiy jarayonning eng qadimgi bosqichlari – yunon mifologiyasi (ma'bud Dionis obrazi nazarda tutilmoqda [4; 48–56-b.] V.A.) bilan uzviy aloqadorlikda kuzatadi. Mazkur janrning ilk paydo bo'lishi va shakllanish bosqichlarida uning shakl va mazmunida mif sinkretizmi yetakchilik qilishi (mifologik talqinlar: e'tiqod, dunyoqarash, diniy marosimlar va ramz-kodlar)ga e'tibor qaratadi. Jadid ijodkorlar asos solgan va hozirda davom etayotgan professional yozma dramaning an'anaga asoslanuvchi quyidagi ta'sir manbalarini ko'rsatadi:

Birinchi manbani o'zbek xalqining madaniy-ma'rifiy, adabiy an'analari – marosim folkloriga xos dramatik xususiyatlar: harakat, mimika, dialog, kompozitsiya, guruhli ijro bilan izohlaydi. Jumladan, drama janrlari tarkibini uning kompozitsiyasida: a) muloqotning dialog shakli; b) dialogik va monologik muloqot hamda dekoratsiya unsurlari yetakchilik qilishiga ko'ra ajratadi;

ikkinchi manbani doston, qo'shiq, latifa, ertak, aytishuv singari folklor-adabiy janrlarga xos quyidagi belgi-alomatlar bilan bog'laydi: a) so'zlashuvning dialogik shaklda qurilishi; b) dramatik

konfliktga asoslanishi; v) ijro usuli; g) qahramonlararo muloqotning dramatik muloqotga yaqinligi; d) dostonda dialog asosiga qurilgan dramatik vaziyatlar dramatik pafosni tashkil etishi;

uchinchi manbani o'zbek mumtoz adabiyotidagi doston va g'azallarda vaziyat-holatlarining dramatik muloqotga asoslanishi, ya'ni dramatik konfliktning uch shakli: (qahramon – qahramon, muhit – qahramon, xarakter – xarakter)ga uyg'un holda namoyon bo'lishi, asar konflikti tabiatini obrazlararo dramatik kontakt belgilashi bilan tushuntiradi;

to'rtinchi manbani Abdurauf Fitratning shaklan dramatik asarlarni eslatuvchi, dars-muloqotga qurilgan "O'quv" darsligi va Platon dialoglari ta'siri yorqin sezilib turuvchi, tomonlarning dialog-bahsiga asoslangan, teran dramatik mazmun, keng falsafiy mushohada, badiiylashgan uslub, ijtimoiy pafos singari drama janriga xos qator xususiyatlarni namoyon etgan "Munozara" asari hamda ko'p asrlik an'analarga ega voizlik san'atida ko'radi [10; 193–197-b.].

Adabiyotshunos Sh. Rizaev "Mustaqillik davri dramaturgiyasi" nomli maqolasida, san'atshunos M. Fozilova esa "Usmon Azimning dramaturgik mahorati" nomli monografiyasida mustaqillik davri dramaturgiyasini mavzu qamroviga ko'ra tarixiy va zamonaviy mavzudagi asarlar tarzida ikkiga bo'lib o'rganishgan [17; 168–176-b.]. Bu tasnifga tayanish tarixiy va zamonaviy mavzudagi dramalarning ichki tarmoqlanishini ham aniqlash imkonini beradi. Jumladan, tarixiy mavzudagi dramalarni: a) tarixiy-qahramonlik; b) tarixiy-falsafiy; v) ma'rifiy-tarixiy; g) tarixiy-biografik tarzida tasniflash mumkin.

Mustaqillik davri o'zbek dramaturgiyasida yangi uslubiy yo'sinlar va janriy shakllar ana shu mustahkam poydevorga tayangan holda paydo bo'ldi. Bizningcha, mustaqillik davri o'zbek dramaturgiyasi [17; 183–189-b.] rivoji uchun imkon bergan quyidagi omillarni alohida qayd qilish lozim:

1. Ijtimoiy-siyosiy tuzumning o'zgarishi erkin ijod qilish imkonini berdi. Bu hol badiiy ijod uchun qo'yilgan majburiy metodologik to'siqlarni bartaraf qildi va milliy dramaturgiamiz o'zining yangi tarixini yaratishga kirishdi.
2. O'lis va yaqin milliy tarix, diniy e'tiqodimiz, ilohiyot pirlari, shayx-valiylar, ulug' allomalar, asossiz qoralangan, qatag'on qilingan shaxslar qismati, azaliy urf-odat va an'analimiz hamda zamondosh ong-shuuri, ko'ngil iqlimida kechayotgan po'rtanalarni dramaga ko'chirish, sahna va kinoga olib chiqish imkoni yuzaga keldi.
3. Dramaturgiya va teatrga yangi zamon ruhi kirib keldi. Erkin va ozod Vatanga muhabbat mavzusi yetakchi g'oyaga, millatni uyg'otish va shu g'oya atrofida jipslashtirish, kitobxon (tomoshabin)ni halollik, poklik, jasurlik, fidoyilikka undash, falsafiy fikrlashga o'rgatish, fikr odami orqali o'zbekning qiyofasini namoyon etish bosh maqsadga aylandi. Ko'plab dramatik asarlarda shaxs va davr muammolari qalamga olindi, sahnaga olib chiqildi.

Kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, XX–XXI asrlar davomida Sharqiy Yevropa mamlakatlarida dramatik asarlarni sahnalashtirish [13; 100–112-b.] jarayonida chuqur tarixiy ildizlarga ega madaniy an'analardan muayyan darajada chekinish, rejissyor rolining ortishi natijasida ilg'or texnologiya yutuqlaridan faol foydalanish harakati kuchaydi. Masalan:

Fransuz teatr san'atida A. Arto, J. Vilar, R. Planchon, J. Kokto, A. Salavr asarlarida syurrealizm yetakchi yo'nalishga aylandi [8; 156–160-b.]. Muammoli va intellektual teatr rivoj topdi. Ijtimoiy, axloqiy, diniy va estetik muammolarni aks ettirishdan voz kechish va mifologik syujetlarni qayta idrok etish, yangicha zamonaviy motivlar bilan boyitish asosidagi dramalar yuzaga keldi. Teatr san'atining avangard yo'nalishlari shakl va uslublari, xususan, ramziy-majoziy obrazlar yaratish usullari ijodiy o'zlashtirildi.

Germaniyada V. Gizenklever, E. Toller, G. Kayzer, F. Unru dramalarida ekspresionizm estetikasi o'zlashtirilib, hajviy pafos va falsafiy mazmun chuqurlashdi. Muammoli, diniy, axloqiy yoki didaktik-allegorik qarashlar – xalq donoligini o'z ichiga olgan kichik hajmli hikoya (pritcha)ga asoslangan pesalarda tomoshabin tuyg'ularidan ko'ra, uning ongiga ta'sir etish muhim sanala boshladi. "Total teatr", "epik teatr" tushunchalari paydo bo'ldi. "Epik teatr"ning asosiy vazifasi tasvirlash orqali tomoshabin hissiyotlariga ta'sir qilish emas, balki fikr-tuyg'uni uning ongiga yo'naltirish, voqelikni ratsional idrok etishga ko'maklashish sanala boshladi. Anglashiladiki, taniqli nemis dramaturgi va rejissyori Bertold Brext, amerikalik dramaturglar Tennessi Uilyams va Artur Miller ishlab chiqqan ushbu nazariyaning asosini sahna va tomoshabin o'rtasidagi muloqotni o'zgartirish masalasi tashkil qiladi. "Epik teatr"ning barcha tamoyillari (syujet bilan aloqadorlik, dekoratsiya va kiyim-kechaklardan imkon qadar kamroq foydalanish, asar asosiy g'oyasini ifodalovchi musiqiy parchalar kiritish, realizm va naturalizmning sintetik birlashuvi va b.) mantiqan shu munosabatdan kelib chiqadi.

Kristofer Martalarning zohiran oddiy, botinan teran ramziy mazmun tashuvchi "raqs teatri"da esa opera, kino va drama unsurlari faol qo'llanildi. Olamning plastik obrazi yaratilib, ishoraviylik kuchaytirildi.

Italyan dramaturglari Luidji Pirandello va Ettore Petrolini avangard intellektual teatrga e'tibor qaratishdi. Ispaniya teatrida mif va metaforizm, AQSH teatrlarida esa ekspressionizm va realizmning murakkab uyg'unlashuvi kuzatildi. Yudjin Gladston O'Nil, Artur Miller asarlarida alohida odamning ruhiy dunyosini ko'rsatishga e'tibor ortdi. Tennessi Uilyamsning "plastik teatr" konsepsiyasi yuzaga kelgach, ijtimoiy-psixologik dramalarda mumtoz an'analar rad etildi. Inson fojiasining ijtimoiy mohiyatini izlash, ironik kolliziyalarni kuchaytirishga e'tibor ortdi.

Demak, XX–XXI asrlar Sharqiy Yevropa dramaturgiyasi va sahnasida jiddiy o'zgarishlar sodir bo'ldi. Mavjud adabiy-madaniy an'analar o'z o'rnini syurrealistik, muammoli talqinlar, intellektuallik kabi ilg'or yo'nalishlarga bo'shatib bera boshladi. Hajviy pafos va falsafiy mazmun chuqurlashdi. Muammoli va pritcha (masal, hikoyat, ramziy hikoya)ga asoslangan pesalar yuzaga keldi. "Total teatr", "epik teatr", "plastik teatr", "raqs teatri" tushunchalari paydo bo'ldi. Adabiy sintez hodisasiga e'tibor ortib, ishoraviylik, ironiya, mifologik talqinlar va metaforizm kuchaydi. Afsuski, mustaqillik davri o'zbek dramaturgiyasi va teatri bunday keng ko'lamlı o'zgarishlarni yetarlicha ijodiy o'zlashtira olmadi. Albatta, o'zbek dramaturgiyasi istiqloqligacha bo'lgan davrda shakllanish bosqichini o'tagan, tarixiy-adabiy an'analar va jahon tajribalaridan oziqlanib, sezilarli yutuqlarni ham qo'lga kiritgan edi. Ammo istiqloq davri adabiyotimizda milliy dramaturgiyaga qo'l urgan shoir, nosir, publitsist, aktyor, rejissyor, madaniyat xodimi singari turli soha vakillari bu turning mavzu-mundarijasini yangilagan holda, yuksak saviyali asarlar yaratishga hamisha ham muvaffaq bo'lavermadilar. Demak, milliy istiqloq davri o'zbek dramaturgiyasining ilk bosqichidagi muvaffaqiyatsizlik ob'ektni chuqurroq bilish uchun bilim va tajribaning yetishmasligi, ya'ni sub'ektiv omil bilan bog'liq tarzda namoyon bo'ldi. Shunga qaramasdan, imkoniyat cheklangan bo'lsa-da, o'sha paytdayoq bilish va o'rganishga bo'lgan kuchli xohish-istak hamda ishtiyoq mavjud edi. Zotan, kurtak holda bo'lsa-da, mavzuning yangicha talqinlari ko'zga tashlana boshlagan edi. Bu hol xalqimizning azaliy ezgu intilishlari, bunyodkorlik faoliyatining ma'no-mazmuni, aniqrog'i, O'zbekiston xalqining milliy taraqqiyot yo'lidagi bosh g'oyasi – ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot bunyod etish bilan chambarchas bog'liq tarzda namoyon bo'ldi.

Istiqloq davri o'zbek dramaturgiyasi ilk qadamlaridanoq ulkan ijtimoiy-siyosiy, g'oyaviy-mafkuraviy va ma'rifiy-axloqiy pozitsiyasini aniq belgilab olish, global muammolarni ifodalashda hozirjavob bo'lish, ijtimoiy voqelikni in'ikos qildirishga safarbar etildi. Jumladan:

- O'zbekiston – yagona Vatan degan yuksak tuyg'uni singdirish orqali jamiyat a'zolarini milliy istiqloq g'oyalari atrofida birlashtirish;
- buyuk allomalar, ulug' saltanat bunyodkorlari, mashhur sarkardalar, qatag'on qurboni bo'lgan ziyolilar obrazlarini yaratish orqali olis-yaqin o'tmishdan to'g'ri saboq chiqarishga o'rgatish;
- kitobxon (tomoshabin) qalbi hamda shuuriga kuchli ta'sir etish;
- tarixiy xotirani tiklash va o'zlikni anglatish;
- diniy bag'rikenglik, ishonch va e'tiqodni mustahkamlash;
- giyohvandlik, vatanfurushlik, qo'poruvchilik kabi vayronkor g'oyalarga qarshi kurash va bunyodkor g'oyalarni targ'ib qilish;
- mamlakatimiz hududiy yaxlitligi va uning sarhaddari daxlsizligini ta'minlayotgan, qurilishlarda alohida jonbozlik ko'rsatayotgan zamondoshlar obrazlarini yaratish;
- bozor iqtisodiyotiga o'tish davrining murakkabliklari, iqtisodiyotning erkinlashuvi va islohotlar tadrijiyligini ko'rsatish va b.

Binobarin, o'zbek dramaturgiyasi va teatr san'ati adabiy-tarixiy meros hamda azaliy qadriyatlar negizida nafaqat alohida kitobxon va tomoshabin qalbi hamda shuuriga estetik ta'sir etish, balki ijtimoiy tafakkurning yangilanishi, ma'naviyatning yuksalishi, demakki, madaniyat, fan, san'at, ta'lim-tarbiya sohalari rivojiga muayyan ulush qo'shishga intildi.

Xulosa. Demak, so'nggi o'n yillikda yozilgan dramatik asarlar orasida g'oyaviy-badiiy jihatdan muayyan yutuqlarga ega namunalar ham bor. Albatta, bu pesalar tarix va zamondoshlarimiz hayotini haqqoniy yoritgani, kitobxon (tomoshabin) qalbi va dunyoqarashiga ta'sir etib, qaysidir ma'noda ma'naviy ehtiyojlarini qondira olgani bilan qimmatlidir. O'zbekistonning milliy istiqloqligacha erishuvi mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy hayotida tub islohotlar amalga oshirilishiga keng yo'l ochibgina qolmay, xalqning moddiy-ma'naviy turmushini, azaliy qadriyatlarni qayta o'zlashtirishga bo'lgan ilmiy-ma'rifiy munosabatini ham tubdan yangiladi. Insonga e'tibor, ma'naviy meroslarga ehtiromli munosabat va ularni ijodiy o'zlashtirish milliy o'zlikni anglashning eng muhim omili ekanligi teran anglab yetildi [19; 128–135-b.]. Yaratilgan tarixiy-huquqiy asoslar istiqloq davri o'zbek milliy dramaturgiyasida: a) tarixiy-qahramonlik; b) tarixiy-falsafiy; v) ma'rifiy-tarixiy yo'nalishda hamda g) zamonaviy mavzularda ko'plab

milliy asarlar paydo bo'lishiga imkon yaratdi. Xalqimiz o'tmishining eng nurli sahifalarini belgilagan ulug'alloma va mutafakkirlar, adib-u shoirlar, sarkardalar va davlat arboblari haqida o'nlab tarixiy pesalar yozildi. Nima uchun mustaqillik davri o'zbek dramaturgiyasida tarixiy mavzudagi asarlar nisbatan ko'proq yaratildi, degan haqli savol tug'iladi. Bizningcha, bu hol quyidagi muhim omillar bilan izohlanadi:

Millat tafakkurining uyg'onishi, tarixni badiiy tadqiq etish tamoyili XX asrning 80-yillari o'rtalarida yuzaga keldi va quyidagi o'ziga xos tadrijiy yo'lni bosib o'tdi:

a) jo'shqin pafosga yo'g'rilgan publitsistik maqolalar totalitar tuzum xalqdan pinhon tutgan, soxtalashtirib ko'rsatgan tarixiy haqiqatlarni aniqlash tamoyili sifatida bo'y ko'rsatdi;

b) madaniy merosni to'plash, nashr qilish, sharhlar jarayonlari jonlandi;

v) fikrlar tinib, tuyg'ular sokinlashgach, badiiy adabiyotning turfa janrlari, xususan, dramaturgiya va kinodramaturgiya bu masalalarga e'tibor qaratdi;

g) olis va yaqin o'tmishni tarixiy-falsafiy negizda poetik idrok etish, davrimizning ilg'or intilishlari, adabiy-estetik qarashlariga mushtarak tarzda badiiy ifodaga ko'chirish harakatlari yuzaga keldi.

Xulosa qilib aytganda, tarixiy o'tmishni anglash, uni xolis o'rganish ehtiyojining paydo bo'lishi va tadrijiy yuksalish jarayonlari ulug' saltanatlar bunyod etgan, dunyo tamadduniga munosib hissa qo'shgan, bebaho madaniy meros qoldirgan, nohaq qatag'on qilingan ota-bobolarimizni tanish – o'zlikni anglash sari qo'yilgan dadil qadam bo'ldi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Adabiyot nazariyasi: 2 tomlik. 1-tom. – Toshkent: Fan, 1978. – B. 13–22.
2. Ahmedova V.A. Mustaqillik davri o'zbek dramaturgiyasida janrlararo diffuziyalanish // NamDU ilmiy axborotnomasi. – Namangan, 2020. – № 9.
3. Ahmedova V.A. Qahramonlik modusining e'tiqodiy tayanchi // Journal of Universal Science Research. – 2023. – Vol. 1. – № 9.
4. Ahmedova V.A. Mustaqillik davri o'zbek dramaturgiyasida yangicha talqinlar: monografiya. – Toshkent: Bookmany Print, 2024. – 140 b.
5. Akhmedova V., Ulyanova I.N. The Influence of World Dramaturgy on the Development of Uzbek Dramaturgy During the Period of Independence // Current Research Journal of Philological Sciences. – 2024. – Vol. 5. – URL: <https://masterjournals.com/index.php/crjps/article/view/1674>
6. Akhmedova V. Enlightenment Ideas in Jadid Drama // Debats Scientifiques et Orientations Prospectives du Developpement Scientifique: Conference Proceedings. – Paris, 2024. – URL: <https://archive.logos-science.com/index.php/conference-proceedings/article/view/1663/1697>
7. Ahmedova V.A. The Phenomenon of Inter Genres Diffusion in the Uzbek Drama of Independence Period // Academia: An International Multidisciplinary Research Journal. – 2020. – № 5. – P. 384–391.
8. Гоян Г. Театр древней Армении. Т. I–II. – М., 1952.
9. Джаниладзе Д. Грузинский театр с древнейших времен до II половины XIX века. – Тбилиси, 1959.
10. Jo'raqulov U. Nazariy poetika masalalari: Muallif. Janr. Xronotop. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi NMIU, 2015. – B. 17–28.
11. Imomov B., Jo'raev Q., Hakimova H. O'zbek dramaturgiyasi tarixi. – Toshkent, 1995.
12. Islomov T. Tarix va sahna. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1998.
13. Лебедев О.Б. Картина мира, концепция личности, типология конфликта в литературе классицизма. – URL: <https://lit.wikireading.ru/45726>
14. Литературный энциклопедический словарь / под ред. В.М. Кожевникова, П.А. Николаева. – М.: Советская энциклопедия, 1987. – С. 152.
15. Rahmonov M. O'zbek teatri tarixi (XVIII asrdan XX asr avvaligacha). – Toshkent, 1968.
16. Rahmonov M. O'zbek teatri (Qadimiy zamonlardan XVIII asrga qadar). – Toshkent: Fan, 1975.
17. Rizaev Sh. Mustaqillik davri dramaturgiyasi // Sarchashma mavjlari. – Toshkent: Mashhur-Press, 2016. – B. 263–288.
18. Ruscha-o'zbekcha lug'at. 2-jild. – Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi nashriyoti, 2013. – 248 b.
19. Sulton I. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2005. – B. 190.
20. Tursunov T. Sahna va zamon. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2007.
21. Fozilova M. Usmon Azimning dramaturgik mahorati. – Toshkent: Tafakkur qanoti, 2016. – B. 6.
22. Quronov D., Mamajonov Z., Sheralieva M. Adabiyotshunoslik lug'ati. – Toshkent: Akademya nashr, 2010. – B. 130–131.